

Bibó István

A 45-ös sváb kitelepítés

Ezzel nekem nagyon sok dolgom volt, pedig úgy kerültem bele, mint Pilátus a credóba, noha mégsem véletlenül. Mondhatnám úgy is, hogy az okok láncolatában kiváltó oka vagyok annak, hogy Magyarországra nézve a németek kitelepítése Potsdamban határozatba ment.

1945 májusától én már a pesti Belügyminisztériumban voltam. Nyár elején, lenn Tolnában-Baranyában teljességgel magánjellegű akciók kezdődtek a svábok kitelepítésére, amelyeket néhány parasztpárti és néhány kommunista kezdeményezett a Jugoszláviából elűdözött bukovinai székelyek elhelyezése érdekében.

Ez abból állt, hogy egész falvakat kihajtottak egy környező rétre, ahol azok esőben, hóban, teljes ellátatlanságban voltak. Mikor én erről az első híreket megkaptam, felháborodtam az emberiség nevében, de azt is éreztem, hogy ha most a zsidóirtás után egy csaknem olyan svábirtás következik, ezúttal tisztán saját üzembem, ez csak a magyar névhez kapcsolódó gyalázat mennyiségét fogja szaporítani. Akkor nem volt tudomásom arról, hogy a cseh nemzet, a lengyel nemzet ezt a gyalázatot az időben vígan elviseli, de hát ennek volt némi előzménye, ami az ő esetükben sok mindent megmagyarázott, s tudatában voltam annak is, hogy minél több helyet csinálunk mi a sváb területen, annál több magyart fognak a csehszlovákok ide átdobni.

Bementem Erdeihez Keszthelyi Nándorral együtt, aki akkor a belügy nemzetközi osztályát vezette, és próbáltuk őt ebben a dologban felbolydítani. Elsőre meghökkenve fogadta ezt, majdnem hogy meggyanúsított, hogy sváb szépanyám és szépapám motoszkál bennem, s talán úgy érezte, hogy ez csak egyike a sok kilengésnek, amivel rendőrségi tárgykörben őt naponta ostromolták. De aztán rájött, hogy miről van szó, és bevitte az ügyet a Minisztertanácsba. Ahol először is leszögezték, hogy az esetleges sváb kitelepítések és a csehszlovákiai magyarok kitelepítése között semmiféle organikus összefüggés nincs. Ez elég számár megállapítás volt, hiszen ez ténykérdés volt, s már jelek voltak arra, hogy a csehszlovákok erre hivatkoznak. De egyben úgy is határoztak, hogy a kérdést a legegyszerűbb a potsdami értekezlet elé terjeszteni, s megkérdezni, van-e szándékuk német kitelepítést elrendelni Magyarországon is.

A potsdami értekezletnek, gondolom, minden eszébe jutott, csak az nem, hogy Magyarországon ilyet elrendeljen, hiszen nem rendelt el Romániában, Jugoszláviában sem. Ezzel azonban a magyarországi svábok ügyéből akta lett, s ha már felelni kellett a magyarok kérdésére, a legegyszerűbb az volt, hogy a lengyel és a cseh kitelepítésre vonatkozó határozatok mellé hozzácsapják a magyarországi németek kitelepítését is.

De ez akkor egyelőre még messze volt, közben már nem tudom, hogy a Minisztertanács megbízása alapján vagy még előbb, a mi rábeszélésünkre, Erdei kibocsátott egy kétsoros rendeletet, melyben ezeket az önkényes kitelepítéseket megtiltotta, mire azok azonnal megszűntek; úgy látszik, az ország többsége abban az időben inkább felsőségtiszteletre, mintsem forradalomra volt beállítva. A minisztertanácsi határozat következtében a belügyminiszter feladata volt továbbá, hogy elkészíttessen egy rendeletet - azt is én csináltam, aki akkor, júniusban még a törvény-előkészítő osztályt vezettem -, mely a svábok számonkérését aránylag rendezett eljárásban szabályozta.

Az ebben előírt eljárás rendkívül egyszerű volt: egy minisztérium által kiküldött megbízott s

egyben elnök kijelölt egy svábellenes és egy svábarát intézményt, amely lehetett a Parasztpárt vagy a szociáldemokrata párt, vagy lehetett valami magyar vagy német helyi közművelődési szervezet, s ezek jelölték ki a két ülnököt. Előfordult, hogy mindkét oldalra egy svábellenes intézményt jelöltek ki. Mégis az egész dolog eljárászerűsége óhatatlanul aránylagos igazságosságra vezetett, s végül a sváboknak körülbelül tíz százalékát minősítették valamilyen módon számon kérhetőnek, öt százalékát érdemet szerzettnek, a többit ártatlan semlegesnek, s ez reális volt. Három elítélő kategória volt, a Volksbund-vezető, a Volksbund-tag és Volksbund-támogató; ez utóbbira azért volt szükség, mert szinte teljesen megsemmisítették a taglistákat. A negyedik kategória azoké volt, akik se rosszban, se jóban nem találtattak, az ötödik azoké, akik fasisztaellenes érdemeket szereztek.

Az első három kategóriát aztán lakhelyen kívül vagy lakhelyen munkaszolgálatra lehetett behívni három fokozatban. Így a svábok, pontosabban az emberiség érdekében való fellépésem eredményeképpen először is a svábok számonkérését szabályozó jogszabályok készítője - hiszen én voltam a belügyi törvény-előkészítés vezetője augusztusig - és a sváb számonkérés apparátusának az irányítója lettem, amihez igazán nem volt semmi kedvem. Mikor aztán Potsdamban határozatba ment a németek kitelepítése, akkor ez az egész kategorizálás tárgytalanná lett, de tudomásom szerint rendezett formában ment, padokkal ellátott, nem zsúfolt vagonokban, ellentétben a cseh és lengyel kitelepítéssel, mely tudomásom szerint hitleri jellegű vagonba gyömöszölés formájában történt.

De a svábkérdés újból megjelent számomra az év végén, amikor már Nagy Imre volt a belügyminiszter. Akkorra tudniillik megalkotta a törvény-előkészítő osztály - melyhez már nem volt közöm, hanem a kitűnő Szitás Jenő vezetése alatt állott - utasítás szerint a sváb kitelepítésről szóló törvényjavaslatot. Hogy ennek alapelveit merőben a svábokkal szemben ellenséges kommunista álláspont szerint adták-e meg, vagy pártközi megállapodás volt, azt nem tudom: annyi bizonyos, hogy a tervezet az ádázabb kommunista - és parasztpárti - álláspont szerint a statisztikai bevallás alapján mindenkit kitelepítendőnek ítélte, aki 1941-ben német anyanyelvűnek vallotta magát.

Ezt én is, a rendeletet kötelességszerűen elkészítő öreg jogászok is - a régi liberális Szitás Jenő és a német fogságból vagy koncentrációs táborból akkor visszatért Dabasi Halász - egyaránt igazágtalannak tartottuk. Az 1941. évi népszámlálásnak volt ugyanis –Teleki Pál kezdeményezésére– egy olyan kategóriája, amely szerint az emberek külön nyilatkozhatnak a nemzetiségi és külön az anyanyelvi hovatartozásukról.

A magyarországi nemzetiségiek több mint kilencven százaléka ennek alapján ugyanazt a nemzetiségi és anyanyelvi hovatartozást jelölte meg, kivéve a svábokat, akiknek az egyharmada magyar nemzetiségűnek, bár német anyanyelvűnek vallotta magát. Ez az akkori helyzetben antihitlerista állásfoglalás volt. Persze ez csak nagy vonalakban volt helytálló, sok helyen az döntötte el a kérdést, hogy hol volt magyar érzelmű és hol volt Volksbund-érmű jegyző. De mégis ez volt az egyetlen kritérium, ami szerint egyáltalán kategorizálni lehetett volna, hiszen mindenki, aki a svábok közül magyarnak vallotta magát, kitette magát bizonyos terrornak a jelen lévő vagy pláne a fenyegető német hatalom részéről. Ha már kitelepítésnek lennie kell, akkor ez szorítkozzon azokra, akik német nemzetiségűnek vallották magukat.

Annak persze szintén nem örültem, hogy a népszámlálási ívek ilyen következmények alapjául szolgálhatnak, mert hiszen ez a népszámlálásnak évtizedekre való hitelvesztését jelentette; de ezen aztán végleg nem is próbálhattam segíteni. Ellenben csináltam egy

ellentervezetet, amiben bevezetőül kifejtettem, hogy a kitelepítést a német nemzetiséget vallottakra kell szorítani, és ezt elküldtem a Minisztertanács általam ismert tagjainak. Ma sem értem, hogy én akkor először miért nem Nagy Imréhez vittem az ellenvéleményt, akivel barátságos érintkezésben voltam. Mikor aztán Nagy Imre a Minisztertanács elé vitte a belügy hivatalos javaslatát, akkor ott a többi miniszter megkérdezte, hogy vajon most a belügynek két javaslata van-e?

Végül is keresztülment a hivatalos javaslat, és az én elképzelésemet leszavagták. Érdekes, hogy Nagy Imre nekem ezért egy rossz szót sem szólt. Utóbb tudtam meg, hogy hosszas tanácskozások voltak a tekintetben, hogy nem kellene-e ellenem ezért fegyelmit indítani, minden normális hivatali helyzetben ezért járt volna egy kiadós fegyelmi, hogy valaki, akinek feladatkör szerint nincs köze a törvény-előkészítéshez, a saját miniszterének a minisztertanácsi javaslata ellen csinál a többi miniszternél propagandát. Ezúttal nem lett semmi, talán a koalíciós helyzet miatt, mert Erdei, mikor távozott, kikötötte, hogy az én főosztályvezetői helyem parasztpárti pozíciónak számítson. Annál humorosabb volt ez, mert az én ellenjavaslatom egyáltalán nem volt parasztpárti álláspont, hiszen ebben a kérdésben Kovács Imre is a legélesebb svábellenes álláspontot képviselte, és ő bocsátotta ki azt a jelszót, hogy egy batyuval menjenek el a svábok, ahogyan jöttek. Ezzel végződött az én közepes értékű, de tisztességes szándékú közbelépésem a sváb kitelepítés ügyében.

Bibó István (1911-1979). Életút dokumentumokban. A dokumentumokat válogatta, a kötetet összeállította Huszár Tibor. A felhasznált interjúkat készítette Huszár Tibor és Hanák Gábor. Szerk. Litván György, S. Varga Katalin. Bp., 1956-os Intézet-Osiris-Századvég, 1995, 252-254. o.

Az oldal létrehozásának dátuma: 2000. november 29. szerda

Utolsó módosítás: 2000. november 29. szerda

Copyright © 2000 Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány

<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/oha/bibo.htm>